

Znanstveno-nastavna konceptualizacija predmeta medicinska etika na Medicinskom fakultetu u Rijeci

---

Gosić, Nada

Source / Izvornik: **Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, 1996, 5, 751 - 761**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:872399>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

ZNANSTVENO-NASTAVNA KONCEPTUALIZACIJA PREDMETA MEDICINSKA ETIKA NA MEDICINSKOM FAKULTETU U RIJECI

Nada Gosić
Medicinski fakultet, Rijeka

UDK 614.253
174:61

Prethodno priopćenje

Primljeno: 28. 3. 1996.

U članku se iznosi sadržaj, metode, modeli i iskustva bioetičke edukacije na Medicinskom fakultetu u Rijeci, koji je prvi u Hrvatskoj uveo bioetiku kao poseban predmet u nastavu. Uspoređujući iskustva bioetičke edukacije iz projekta *The Hastings Centera* iz New Yorka, rad na sustavan način govori o sadržaju i načinu izvođenja predavanja, seminara i studentskih etičkih radionica te posebice, o profesionalnim razinama etičke edukacije kao inovaciji u "riječkom modelu". Završni dio rada posvećen je problemu provjere znanja i ocjenjivanja, pitanjima koja etika postavlja s posebnom pozornošću. Zato se u ovom dijelu rada skreće pozornost na uspostavu punopravne komunikacije između bogatstva etičke građe, želje za uspostavljanjem dijaloga među subjektima nastavno-znanstvenog procesa i izrastajućih oblika praktičnog etičkog ponašanja.

Ovdje ćemo izložiti u glavnim crtama sadržaj, metode, modele i iskustva u izvođenju nastave iz predmeta medicinska etika na Medicinskom fakultetu u Rijeci. Premda gotovo potpuno nov, obrazovni sadržaj u fakultetskom osposobljavanju studenata medicine i stomatologije te studija za više medicinske sestre, više fizioterapeute i medicinsko-laboratorijske inženjere konstantno se mijenja s interesom i sklonostima sudionika i realizatora predmeta.

Cilj ovog rada je da po uzoru na ciljeve i sadržaj izložene u projektu *The Hastings Centra'* analiziramo iskustva, dostignuća i slabosti etičke edukacije na ovom fakultetu. U spomenutom projektu bioetička edukacija ima pet ciljeva. To su:

1. stimulacija moralne imaginacije,
2. prepoznavanje etičkog problema,
4. razvijanje osjećaja moralne dužnosti i osobne odgovornosti,
5. tolerancija kritike, neslaganja i suprotnih stavova.

U sadržajnom pogledu bioetička edukacija ima šest elemenata. To su:

1. povijest medicinske etike i bioetike,
2. teorijski temelji i metode analize,
3. komparativna analiza i dijapazon problema obuhvaćenih terminom "bioetika",
4. profesionalna moralna pitanja,
5. kulturni kontekst bioetike,
6. informacije i podaci.

Medicinski fakultet u Rijeci zbog prostornih i kadrovskih uvjeta u izvođenju nastave, kao i novih programskih sadržaja koji se vrlo brzo i dinamično mijenjaju, za sada razvija fazu predkliničkog učenja, s velikim ambicijama da u skoro vrijeme ovo učenje postane i sastavni dio kliničkog učenja. Struktura predkliničke nastave sastoji se iz sljedećih nastavnih dijelova: predavanja, seminari i workshopi (studentske etičke radionice).

Predavanja

Predavanja su usmjerena na usvajanje teorijskih spoznaja etike i nastavno-sadržajno mogu se podijeliti u sljedeća tematska područja:

- I. *Rađanje i razvoj bioetike kao nove medicinske etike.* Ovu cjelinu čine dijelovi koji daju odgovor na pitanje je li moguća etika kao znanost i u okviru nje utjelovljenje medicinske etike, zatim, odnos medicinske etike s drugim profesionalnim etikama, odnos bioetike s filozofijom, teološkom etikom i politikom te podjela bioetike.
- II. *Etičke teorije i moralna praksa.* Okosnicu ove tematske cjeline čine etičke teorije, moralni principi i pravila, moralni konflikti i kritika etičkih principa.
- III. *Medicinska etika u komparativnoj analizi.* Pitanja podučavanje etike, sadržaj, metode, modeli etičke edukacije i širina pojmovno-problemskog značenja bioetike sagledavana kroz sličnosti i razlike pravno-politološkog, psihološkog, antropološkog, teološkog i ukupnog anglo-američkog i azijsko-afričkog vrijednosnog sustava, analizirana kroz određeni slučaj iz prakse koji upućuje na srž bioetičke analize i rasprave, tematika je centralnog dijela u izvođenju nastave bioetike.
- IV. *Profesionalna moralna pitanja.* Kada i zašto se javljaju moralne dileme unutar medicinske profesije, zašto moralni problemi unutar zdravstva i medicine postaju sve kompliciraniji, je li liječnička dužnost u koliziji i konfliktu (ako jest kada i zašto), podteme su ovog dijela nastavnog programa.

V. *Kulturno okruženje bioetike*. Okosnicu ovog dijela čine upute o okruženju i djelovanju kulturnih čimbenika na nastanak i razvoj bioetičkih problema.

VI. *Informacije i podaci* – upućuju studente i subjekte u nastavi gdje tražiti i kako koristiti podatke i informacije o etičkoj edukaciji i bioetičkoj problematici.

Valja istaknuti da ovdje nije riječ o klasičnim predavanjima i izvođenju nastave *ex cathedra*. Premda smještena u prostor velike dvorane tipa amfiteatra, etika i etička edukacija dobivaju na kvaliteti primjenom novih metoda u izvođenju nastave. Utoliko više što studenti traže i zahtijevaju da ono što predavač iskaže u predavanju bude potkrijepljeno i primjerima iz života. Tako je na ovom fakultetu uvedena metoda filmske projekcije, po uzoru na druge medicinske fakultete u svijetu (pogledati Nastavni² i znanstveni program medicinske etike na sveučilištu u Kaliforniji, San Franciscu i sveučilištu u Washingtonu, Albert R. Jonsen, *Academic Medicine*, 64 (12):718-723).

Posljednjih nekoliko godina pitanja vezana za moralne dileme, moralne konflikte i moralne odluke postaju sve više predmetom filmskih produkcija (Philadelphia, Koma, Buđenje, Lorencovo ulje, Odluke, Mrs. Jonson i sl.). Pravilno iskorištavanje njihova dostignuća i otvaranje dijaloga o pitanjima koja oni tretiraju, o akcijama koje su liječnika učinile dosljednim deontologom ili utilitaristom, o postupcima društva prema određenoj medicinskoj tematici (AIDS-u, abortusu, trgovini ljudskim organima, transplataciji, eutanaziji, eksperimentima nad ljudima i sl.) kvalificiraju osobnosti sadržaja medicinske etike kao znanosti³, ali i medicinske etike kao ljudske djelatnosti koja neposredno zaviruje i dira načela dobročinstva, neškodljivosti, slobode izbora (autonomnost) i pravednosti, životne i etičke principe na koje čovjek ne može ostati indiferentan. Naprotiv, zbog iznimne važnosti ljudske osjetljivosti na djela s etičkim kvalifikacijama i njihovo prepoznavanje u činjenju drugih u posebno osjetljivoj djelatnosti vezanoj za ljudski život i zdravlje⁴, kroz teorijsku potporu svrstanu u naprijed navedene cjeline, studentima omogućuje da spoznaju klasičnu poziciju etike kao znanosti i akademske discipline. Etički problemi tipa: a) odnos liječnika prema kolegama, b) novi pristup u liječenju teško obojelih psihičkih bolesnika, c) informed consent kod teško oboljelih pacijenata, d) primjena novog lijeka, njegova trajnost i učinkovitost, e) odnos okoline prema psihičkim bolesnicima (film *Buđenje*) potiču studente na razmišljanja, ali daju i neposredne poruke kolegiju medicinske etike: slučajevi iz prakse privlače pozornost

2

Caellegh S. Addeane, (1989), Teaching Medical Ethnics, *Academic Medicine*, 64(12):699-700.

3

Joel Frader, M. D., Robert Arnold, M. D., John Coulehan, M. D., Rosa Lynn Pinkus, Ph. D., Alan Meisel, J. D., Kenneth Schaffner, Ph. D., M. D., (1989) Evolution of Clinical Ethics at the University of Pittsburgh, *Academic Medicine*, 64(12):747-751.

4

Jonsen R. Albert (1989) Medical Ethics Teaching Programs at the University of California, San Francisco, and the University of Washington, *Academic Medicine*, 64(12):718-723.

studenata. Pedagoško-didaktički problem nije više kako nego koliko ih rabiti u nastavi medicinske etike. Možda sve dotle dok slučajevi iz prakse nisu samo ilustracija problema nego i srž problema s mogućim rješenjima. U medicini praktičnim slučajevima, kaže Albert Jonsen, treba poklanjati centralnu pozornost jer određeni pacijent s određenim problemom treba određeni tretman.

Slijedeći tu logiku, na Katedri društvenih znanosti koristi se Nuffieldova video-biblioteka koja nudi neke odgovore na jedno od najznačajnijih pitanja suvremene medicinske etike – *informed consenta*. Arhitektonski, ali i sadržajno gledano svaki video materijal⁵ sastoji se od uvodnog izlaganja prof. Lena Doyala, opisanog kliničkog slučaja, intervjua, videodrame i zaključaka. Pitanja za raspravu poput: 1) zašto pacijenti imaju pravo na informirani i suglasni tretman?; 2) koliko informacija mora dobiti pacijent da bi bila osigurana njegova suglasnost?; 3) kakve sankcije očekuju liječnika ukoliko ne poštuje načela informirane suglasnosti?; 4) padaju li praktične teškoće u komunikaciji liječnik-pacijent na teret pacijenta?; 5) koji su limiti informirane suglasnosti?; 6) kako liječnik treba postupiti u kliničkim okolnostima kada nije moguće dobiti suglasnost na liječenje?; 7) kako da liječnik provjeri da je suglasnost dobio od kompetentnog pacijenta?; 8) gdje su granice liječničke obveze da poštuje pravo kompetentnog pacijenta da umre? Ta pitanja upotpunjuju spoznajni inventar studenata medicine, ali utječu i na stanje duha koja su izrecivo i izrazito u svezi s donošenjem etičke prosudbe. Zato možemo reći da predavanja ostvaruju funkciju buđenja sposobnosti zamišljanja i kroz primjere i slučajeve iz života izazivanja slikovitog dojma kod sudionika edukacije. Time ona ostvaruje i prvi cilj projekta *The Hastings Centra*: stimulaciju moralne imaginacije.

Seminari

Prepoznavanje etičkih problema i uvođenje studenata u vještinu analize ciljevi su koji se ostvaruju kroz seminare. Prva teškoća na koju nailazimo u ovoj realizaciji je administrativne prirode. Normativni akti na osnovi kojih se realizira izvođenje nastave reguliraju brojnost od 30 studenata za opće i teorijske predmete. Za ostvarivanje gore navedenog cilja i posebice pružanje mogućnosti svakom studentu da se iskaže, broj studenata u grupi ne bi smio prelaziti 15.

Tematika seminara podijeljena je po sljedećim područjima:

I. Analiza etičke problematike kroz povijest medicinske etike i bioetike. Zajedno s voditeljima, a na osnovi obveznog priručnika (Šegota, I., 1994, *Nova medicinska etika-bioetika*, Rijeka, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci), studenti slobodno izlažu svoja zapažanja o sličnostima i razlikama kroz povijesni nastanak i razvoj etike i medicinske etike, s posebnim osvrtom na probleme koji

5

Obnovljeni nastavni plan i program za studente opće medicine i stomatologije, (1995) Rijeka, Medicinski fakultet u Rijeci.

su u povijesnim granicama predstavljali okosnicu i srž etičkog djelovanja liječnika. Teorijski temelj, veza etike s religijskom tradicijom, filozofskim teorijama te odnos medicinske etike s teološkom etikom i politikom sadržaj je II. seminarske tematike. U pripremi III. seminarske teme studenti dobivaju svoj prvi praktični zadatak. On se sastoji u tome da iz djela autora Beauchamp T. L. i Childress J. F., 1989., *Principles of Biomedical Ethics*, Oxford University⁶, prevode dijelove teksta koji omogućuje uvid u istraživanje vrednota te raščlanjivanje moralnih problema, svrstavaju ih u određenu moralnu teoriju i postupak, odnosno obrazac ponašanja te ističu svoju osobnu moralnu prosudbu o tematici koju su prevodili. Studentima se nudi šest tema za prijevod. To su: moral i medicina, tipovi etičkih teorija, odnos liječnika prema pacijentu, vrline i ideali, načelo pravednosti u medicini i princip dobročinstva. Tematika IV. ciklusa seminara je spoznaja studenata o etičkim teorijama, pravilima i principima. Naglasak se daje na prepoznavanje principa i rješavanje moralnih konflikata unutar etičkih principa.

U toj fazi studenti se služe metodom analize slučajeva iz beletristike, filmova, novinskih članaka, slučajeva iz svoje bliže i dalje okolice i sl. Usporedba analize Hipokratove zakletve, Ženevske deklaracije, Kodeksa Hrvatskog liječničkog zbora, Međunarodnog kodeksa liječničke etike, Svečane izjave studenata medicine te Bochumskog etičkog protokola tematski je okvir sličnosti i razlika u etičkom rasuđivanju tijekom narednih seminara. Tek kada su studenti upoznati s dužnostima i obvezama liječnika prema pacijentima i svojim kolegama, sa stavovima i normama društva prema presađivanju organa i tkiva, potrebama povezanosti biomedicinskih s etičkim istraživanjima do odnosa liječnika prema osobama s ograničenom slobodom smatra se da su dovoljno teorijski spremni za ostvarivanje sljedeća dva cilja etičke edukacije: razvijanje kritike, neslaganja i suprotnih stavova. Postiže se to u workshopovima, odnosno studentskim etičkim radionicama.

Workshopovi (studentske etičke radionice)

Podijeljeni u grupe od 10-15, studenti se prema osobnom interesu i raspoloženju opredjeljuju za teme neposredno vezane za primjenu etičkog učenja. Raspoloženje i zainteresiranost studenata iskazujemo kroz teme i etičke probleme u čijoj su realizaciji sudjelovali studenti u prošloj školskoj godini. Teme su sljedeće: Hipokratova zakletva i hipokratska etička tradicija, Etički pluralizam i abortus, Eutanazija, Kvaliteta života i zdravlje, Etičko pitanje transplantacije, Etika i eksperimenti s ljudima i životinjama, Etičko pitanje komuniciranja s pacijentima, Etička pitanja odnosa prema oboljelima od AIDS-a, Etika i Genetika, Etika bolesti ovisnosti, Etika sestrinstva, Religija i medicinska etika, Povijesni

razvoj etike u svijetu i kod nas, Etika smrti i umiranja, Feministička etika, Bioetička teorija, principi i pravila.

Prigodom odabira etičkih problema istraživali smo razloge zbog kojih su se studenti opredjeljivali za "svoju" temu. Navodimo one najčešće: osobna zainteresiranost za problem budući da bi se i sami kao liječnici i zdravstveni djelatnici bavili tom problematikom; želja da temu proučavaju jer u bližoj obitelji ili rodbini imaju ili su imali sličan problem; neki su imali bolesnog prijatelja, neki zbog toga što se o određenoj temi sve više piše u knjigama i znanstvenim publikacijama pa su željeli proširiti svoja teorijska znanja; neki zbog sve veće popularizacije teme u javnim glasilima, filmovima i beletristici, pa su željeli uspoređivati ono što su gledali ili čitali s mišljenjima autoriteta iz područja medicinske etike; neki da bi uspoređivali spoznaje i dostignuća europskih i američkih autora bioetičke teorije i prakse i sl.

Sadržaj i tijek workshopa

Radi bolje grupne povezanosti i motiviranosti u nastavi etike, uvedene su studentske igre u trajanju od 3-5 minuta kao uvod za rad, ali i kao pedagoško-didaktički korektiv rasterećenja težine studija medicine. Iskustva ovog fakulteta pokazuju da studenti nakon igre opuštenije i slobodnije iznose svoje stavove i sudjeluju u radu. Studentima medicine na sveučilištima u Kaliforniji, San Franciscu i Washingtonu zadaća je (prema A. R. Jonsenu) da "uhvate" format pojedinog slučaja. To znači da svaki "format" ima četiri varijable: 1. medicinski simptomi, 2. prohtjevi pacijenata, 3. kvaliteta života i 4. vanjski socijalno-ekonomski faktori. Po mišljenju ovog autora, svaki format pomaže u diskusiji o kliničkim slučajevima i uz pomoć njega javlja se ono što nedostaje u teorijskom pristupu rješavanja problema. Mi smo otišli malo dalje. Početak rada obilježen je postavljanjem ciljeva za realizaciju teme. Sami studenti navode ciljeve etičke edukacije u okviru "svoje" teme. Tako ističu: naučiti što je moguće više o danoj problematici, prepoznati etičke probleme u okviru teme, dati praktična rješenja za određeni problem i sve to povezati s ugodnim i zabavnim radom. Poslije postavljenih ciljeva uz pomoć voditelja, prelazi se na centralni dio radionice čiju okosnicu čini "metoda izletničke marende" (I. Šegota). Na osnovi prevedenih članaka i slučajeva iz prakse studenti izlažu svoju temu ovom metodologijom: izriču uvjerenja i vrijednosti koje autor ističe, koje osobne, koje grupne, koje općeprihvaćene, koje više a koje manje dominantne, koje ističe kao moralne a koje nemoralne-materijalne, koje etičke pojmove spominje, koji mu je pristup u objašnjavanju etičkog problema (koji teorijski: je li deontološki i ako jest, zašto, ako je utilitaristički, zašto), koji mu je praktični pristup bio u rješavanju tog problema, i kojim se etičkim principom rukovodio. Studenti u slobodnom razgovoru iznose svoje misli o postupcima drugih i ističu kako bi sami postupili i zašto, koji su obrasci etičkog ponašanja utjecali na liječničku presudu, a koji bi utjecali na njih prigodom donošenja etičkog suda. U studentskom izlaganju dolazi do izražaja njihov senzibilitet, oslikava se najintimniji

prostor njihovih vrednota, izražava ljepota i oštromnost ljudskog mišljenja, upućuje se na lakoću i teškoću unutar komunikacije, odaje dobar i loš ukus, suprotstavljanje "mekih" i "tvrdih" etičkih stavova, podjeljenost na "ZA" i "PRO-TIV" nekog postupka, iskazuju svoje osobne osjećaje i dužnosti i pokušavaju biti tolerantni. U okviru workshopa stječu studenti, ali i drugi realizatori programa svoja iskustva postajući svjesni toga da svojim neposrednim djelovanjem stvaraju klimu uvjerenja i vrednota koje njih oslikavaju i smještaju unutar idealnog moralnog vrijednosnog okvira. Workshope i nazivamo etičkim radionicama jer se u okviru njih studentima daje prigoda za razvoj profesionalne identifikacije i odgovornosti. Iznošenja svih stavova i uvjerenja studenata podjednako su važna i vrijedna jer upotpunjuju karakteristike etike kao znanosti i daju putove mogućeg praktičnog pristupa problemu. Po našem sudu put je to uspostave etike na egzistencijalnu razinu. Grupa s temom "Kako se etički odnositi prema oboljelima od AIDS-a" zaključila je da bi tekstove koje su oni prevodili trebalo "oplemeniti" živom djelatnosti. Tako su u svoju radionicu uključili profesionalce – liječnike infektologe, postavljali su im pitanja, posjetili ih na klinici, čime su, po njihovom sudu, proširili spoznaje o toj bolesti, ali isto tako proširili vidike mogućih etičkih i neetičkih odnosa prema oboljelima od AIDS-a. U osmogodišnju školu išla je grupa s temom "Etički pluralizam i abortus" i sudjelovala u edukaciji učenika završnih razreda o problemu abortusa. S istom temom obje grupe bile su gosti Radiopostaje Rijeka i tom prigodom izazvali su značajnu pozornost slušateljstva.

Profesionalne razine etičke edukacije (novine u etičkoj edukaciji – riječki model)

Kao novina u izvođenju nastave etike u ovoj školskoj godini za studente Medicinskog fakulteta kojima etika nije obvezatan predmet uvedena je Bioetika kao izborni predmet. U obnovljenom nastavnom planu i programu⁷ navodi se pet tematskih cjelina unutar predmeta: povijest bioetike, teorijski temelji bioetike, znanstveni problemi i metode bioetičke analize, socijalno-kulturni kontekst bioetike i bioetičke karakteristike profesije.

Specifičnost profesije i etike medicinskih sestara u ovoj školskoj godini trebala bi doći do izražaja kroz realizaciju programa Etika sestrinstva. Potreba za etičkom edukacijom medicinskih sestara pripada podjednako znanstveno-teorijskom i praktičnom pristupu. Ubrzani razvoj znanosti i tehnologije, a posebice primjene suvremenih medicinskih znanja i medicinske tehnike dovodi zanimanje medicinskih sestara sve više u položaj autonomnog subjekta u medicinskoj praksi i pretvara ga u profesiju. Povijesno napuštanje paternalističkog modela i u okviru njega dominacije liječnika nad ostalim medicinskim djelatnicima pro-

7

Prof. dr. Ivan Šegota, (1994), *Nova medicinska etika (bioetika)*, str. 104-107, Rijeka, Medicinski fakultet u Rijeci.

fesiji medicinskih sestara dodjeljuje ulogu suradnika liječnika i ravnopravnog člana medicinskog tima. Posredujući između bolesti i prirode, liječenja i ozdravljenja, moderno sestrinstvo spaja u krug dodirne točke osnovnih načela medicinske etike. Djelovanje i primjena etičkih principa u svakodnevnoj sestrijskoj praksi usko je povezano s načinom i modelima permanentne etičke edukacije medicinskih sestara. Potreba za etičkom edukacijom tih medicinskih djelatnika još je izraženija u Hrvatskoj gdje se sestre svakodnevno u svojoj praksi suočavaju s posljedicama rata, prije svega u njezi i pristupu invalidima, bojovnicima i djeci koja su u ratu izgubila roditelja ili roditelje, civilnim žrtvama rata i sl. Tradicionalna veza sestrinstva i etike i posebnost unutar te veze po prvi put će biti istaknute u ovoj školskoj godini (1995/96). Kao podloga za izvođenje nastave poslužiti će nam udžbenik *Etika sestrinstva*⁸, prof. dr. Ivana Šegote. Konceptualno i sadržajno nastava će biti podijeljena u sljedeće cjeline:

I. Etičke teorije, načela i pravila, metode etike

U tom djelu medicinske sestre dobivaju teorijsku spoznaju o etici, etičkim teorijama, modalitetima ponašanja medicinskih sestara spram utilitarizma i deontologije. Koje metode stoje na raspolaganju medicinskim sestrama u donošenju moralne presude (metoda pozivanja na autoritet, metoda pozivanja na suglasnost, metoda pozivanja na intuiciju, Sokratova ili dijalektička metoda) te osnovne karakteristike tih metodoloških pristupa, druga su podcjelina uvodnog teorijskog dijela sestrijske etike.

II. Sestrinstvo

U čemu je posebnost sestrinstva kao profesije u odnosu na druge zdravstvene djelatnike, pitanje je na koje se u dvije razine razmatranja daje odgovor. Prvu razinu čine definicije sestrinstva (prve i novije definicije, definicije ICN, ANA, i HUMS-a) i elementi obiteljske komponente sestrinstva. Drugu razinu razmatranja čini teorijska jezgra i modeli sestrinstva: model životnih procesa, model samoskrbi, adaptivni model, model bihevioralnih sustava, vojni model, odvjetački model.

III. Etika

Od suvremene sestre do "sestre budućnosti" put je koji se prelazi preko etičkih spoznaja sestrijske profesije. Tu je riječ i o odnosu feminističke etike i sestrinstva, o etičkim aspektima sestrijske uloge zamjenske majke, o religijskim inspiracijama sestrijske etike, o etičkom prototipu uzorne sestre, o sestrijskoj

etici kao profesionalnoj etici, o normama Međunarodnog etičkog kodeksa medicinskih sestara (ICN), Etičkog kodeksa Hrvatskog udruženja medicinskih sestara (HUMS), Kodeksa američkih sestara, o etici u sestrijskim intencijama, posebice na relaciji sestra-doktor. Na koncu riječ je i o sestrijskom zanimanju koje spada među "uslužne djelatnosti" te kao takvo ima neke etičke osobitosti.

IV. Etika u sestrijskoj praksi

Konkretizacija problema s kojima se sestre susreću u svojoj neposrednoj praksi u donošenju etičkih odluka, kao što su etički problemi sestara u njezi umirućih bolesnika, odnos prema štrajku, stavovi u odnosu na eutanaziju i ublažavanje boli, rješavanje zahtjeva Jehovinih svjedoka, odnos prema kolegicama i suradnicima na poslu, etička pitanja u sestrijskom komuniciranju i empatija kao metoda sestrijskog komuniciranja čine posljednju cjelinu u izvođenju nastave etike za više medicinske sestre

Ambicija je Katedre za društvene znanosti Medicinskog fakulteta u Rijeci da u dogledno vrijeme svaka struka koja se profilira na tom fakultetu ima poseban program etičke edukacije u kojem bi došla do izražaja specifičnost svakog zanimanja. Na taj bi se način profesija unutar medicinske i zdravstvene djelatnosti mogla osposobljavati za razlikovanje etičkih od ostalih problema u struci i educirati za rješavanje etičkih problema.

Provjera znanja i ocjenjivanje

Koji je najprimjereniji oblik ocjenjivanja i valorizacije znanja? Što ocjenjivati na ispitu, kako organizirati ispit? Pitanja su koja pred sebe stavlja etika s posebnom pozornošću. Kako je nastavu etike moguće provoditi na tradicionalan akademski način, tako je neprimjerenost vršiti provjeru znanja koja metodološki odgovara tipu "Znaš", "Ne znaš" odgovora. U traženju mogućih načina valorizacije znanja i postizanja objektivnosti u ocjenjivanju, ako isključimo klasične usmene ispite i testove nudi nam se mogućnost sagledavanja spoznaje kroz argumentaciju u rješavanju etičkih problema bez obzira na to jesu li oni teorijskog ili praktičnog karaktera. Tako nam se izrada studentskih eseja nudi kao instrument ocjenjivanja. I premda nam je to rješenje vrlo blisko, iskustvo nas korigira, a praksa uči i pokazuje da su studenti naviknuti na klasične ispite i stoga i sami izražavaju želju za takvim načinom provjere znanja i ocjenjivanja. Sputani između tradiconalizma, bogatstva etičke građe i želje za uspostavljanjem dijaloga među subjektima nastavno-znanstvenog procesa namjera nam je da se što je moguće više približimo onom načinu ili onoj kombinaciji načina ocjenjivanja znanja koja bi oslikavala cjelovitost etičkog sadržaja i iz nje izrastajuće oblike praktičnog etičkog ponašanja. Svjesni smo težine, ali i izazovnosti unutar tog puta.

Zaključak

Program nastave etike na Medicinskom fakultetu u Rijeci veoma je ambiciozan i u stalnoj provjeri ostvarenih rezultata. Prva iskustva pokazuju da se snaga tog predmeta sastoji koliko u prezentaciji kompleksnosti svakog medicinskog slučaja toliko i u konstituiranju rješenja koja još u studentskom dobu imaju za cilj što je moguće više izbjeći etičku grešku i prihvatiti kritički analizirana stajališta.

Mogućnosti vođenja nastave medicinske etike u sadržajnom i metodološkom pogledu vrlo su velike i izazovne. Naša iskustva pokazuju da za etičke teme koje su udaljenije od aktualnih problema u medicinskoj praksi studentima opada interes da ih uzimaju za seminarske teme. Da bi etika funkcionirala i kao svojevrsna provjera morala, u nastavi i praksi nužno je uvesti interdisciplinarni pristup u etičkoj dijagnozi. Ako bismo nastavu pripremali tako da prije nego što sa studentima počnemo raspravljati o nekom problemu boravimo i sami kao suradnici na klinikama, mogli bismo obogatiti metodološki pristup u analizi problema i slučajeva koji nam služe kao primjer u nastavi. Ukoliko bismo tom prigodom bili i ravnopravni sudionici u raspravi o problematičnim slučajevima te "uhvatili format" slučaja, mogli bismo i našim kolegama na klinikama pokazati da se ne miješamo u njihove probleme i da nam to nije cilj, nego da želimo razvijati kod studenata svijest da svaki "gorući" problem medicine ima kao svoje drugo lice i etičke refleksije. S tim ciljem mi stalno imamo otvoreni poziv liječnicima da daju doprinos u ostvarivanju nastavnog procesa. Slijedeći nam je zadatak uključivanje i drugih stručnjaka društvenih znanosti koji bi sa stajališta svojih znanstvenih disciplina pomogli u rasvjetljavanju etičkih problema u praksi. U ostvarenju tog cilja s ove Katedre potekla je inicijativa o formiranju sveučilišnog etičkog centra.

Kao kontrola uspjeha i opravdanje za metodu i modele nastave koju izvodimo služe nam i mišljenja naših studenata. Na kraju svake školske godine želimo od njih saznati koliko uspjevamo u realizaciji nastavno-znanstvenog sadržaja i prezentaciji etičkih vrednota unutar medicinske djelatnosti. Studenti izjavljuju da predmet zadovoljava time što se bavi neposrednim slučajevima iz medicinske prakse, koristan je jer im omogućava da slobodno misle i iznose svoja mišljenja bez kompleksa ili straha, zanimljiv je jer ulazi u bit etičke edukacije i dinamičan je jer stalno nudi nove sadržaje i dostignuća drugih.

Da bi studenti bili aktivni sudionici i iskustveno spoznali etičke probleme, zalažemo se da se u nekoj od viših godina studija, petoj ili šestoj, uvede predmet klinička etika, čija bi okosnica bila na primjeni teorijske spoznaje u praktičnim slučajevima u tijeku studentske prakse na klinikama. Bio bi to način da se poveća etička kultura i naobrazba studenata u pripremi za njihov poziv. Smatramo uvođenje ovog predmeta utoliko značajnijim što studenti realizirajući nastavu kliničkih predmeta gotovo polovicu vremena provode u medicinskim ustanovama i klinikama.

THE SCIENTIFIC AND TEACHING CONCEPTUALIZATION OF THE SUBJECT 'MEDICAL ETHICS' AT THE MEDICAL FACULTY IN RIJEKA

Nada Gosić

Medical Faculty, Rijeka

In the article, the author discusses the contents, methods, models and practice of bioethical education at the Medical Faculty in Rijeka, which was the first in Croatia to include into teaching bioethics as a separate subject. By comparing the practice of bioethical education from The Hastings Center project in New York, the article systematically presents the contents and presentation of lectures, seminars and students' ethical workshops, and especially the professional levels of ethical education as an innovation in the "Rijeka model". In conclusion, the author deals with the problem of checking and evaluating knowledge, issues regarded by ethics with special attention. Therefore, in this part, the reader's interest is directed toward the establishment of full communication between the wealth of ethical contents and the wish to create dialogue amongst the subjects of the scientific-teaching process and between the developing forms of ethical behaviour.

DAS WISSENSCHAFTS- UND LEHRKONZEPT DES LEHRFACHS MEDIZINISCHE ETHIK AN DER MEDIZINISCHEN FAKULTÄT IN RIJEKA

Nada Gosić

Medizinische Fakultät, Rijeka

Der Artikel referiert über Inhalt, Methoden, Modelle und Erfahrungen der bioethischen Edukation an der Medizinischen Fakultät in Rijeka, welche als erste kroatische Lehranstalt dieser Art Bioethik als gesondertes Studienkolleg in ihr Lehrprogramm aufgenommen hat. Die heimischen Erfahrungen werden mit den Erfahrungen des Hastings Center aus New York verglichen, und der Leser erfährt auf systematische Weise Inhalt und Methodik der Vorlesungen, Seminare und Studentenworkshops über Ethik sowie insbesondere die professionellen Niveaus ethischer Edukation als Innovation im "Modell Rijeka". Der abschließende Teil widmet sich dem Problem der Wissensprüfung und -bewertung – Fragen, denen die Ethik mit ganz besonders großer Aufmerksamkeit begegnet. Daher wird in diesem Teil des Aufsatzes auf die Notwendigkeit verwiesen, das reiche Unterrichtsmaterial über Ethik voll zu Wort kommen zu lassen im Dialog zwischen Studenten und Professoren einerseits und in den sich ergebenden Formen praktischen ethischen Verhaltens andererseits.